

PISM

POLSKI INSTYTUT SPRAW MIĘDZYNARODOWYCH
THE POLISH INSTITUTE OF INTERNATIONAL AFFAIRS

STRATEGIC FILE

NR 12 (133), SIERPIEŃ 2023 © PISM

Redakcja: Sławomir Dębski, Łukasz Kulesa, Wojciech Lorenz

Możliwości zabezpieczenia swobodnej żeglugi handlowej na Morzu Czarnym

Marcin Andrzej Piotrowski

Daniel Szeligowski

Wycofanie się Rosji z umowy zbożowej grozi ponowną destabilizacją światowego rynku żywności. Stanowi jednak przejaw większego problemu, jakim jest trwająca od półtora roku rosyjska blokada Morza Czarnego pozwalająca stopniowo osłabiać Ukrainę i podnosić koszty udzielania jej pomocy przez zagranicznych partnerów. Społeczność międzynarodowa nie powinna dążyć do reaktywacji umowy zbożowej, która dawała Rosji faktyczne prawo kontroli ukraińskiego eksportu. Celem Zachodu powinno być natomiast przełamanie rosyjskiej blokady i skuteczne zabezpieczenie morskiego szlaku handlowego prowadzącego przez Morze Czarne do ukraińskich portów.

PISM STRATEGIC FILE

17 lipca br. Rosja poinformowała o wycofaniu się z Czarnomorskiej Inicjatywy Zbożowej¹, zawartej w lipcu ub.r. w celu odblokowania eksportu zboża z ukraińskich portów czarnomorskich. Zagroziła jednocześnie, że wszystkie statki handlowe płynące po wodach Morza Czarnego w kierunku portów ukraińskich zostaną przez nią, wbrew międzynarodowemu prawu konfliktów zbrojnych na morzu, uznane za cele wojskowe. Rosyjskie siły dokonały następnie zmasowanych ataków raketowych na ukraińską infrastrukturę portową, niszcząc zgromadzone w portach zapasy zboża. W odpowiedzi na tę decyzję Ukraina zadeklarowała, że jest gotowa kontynuować eksport zboża nawet bez dalszego udziału Rosji w umowie. Mimo rosyjskich gróźb kilka mniejszych statków handlowych wpłynęło na Morze Czarne i zawinęło do ukraińskich portów u ujścia Dunaju, nie napotykając przeszkód. Przedstawiciele Stanów Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii ostrzegli jednak, że Rosja przygotowuje się do ataków na statki handlowe². Międzynarodowe firmy ubezpieczeniowe zawiesiły również wydawanie polis dla statków zmierzających do ukraińskich portów³.

Intencje rosyjskiej blokady Morza Czarnego

Jeszcze w połowie lutego 2022 r., w przeddzień inwazji na Ukrainę, Rosja pod pozorem ćwiczeń wojskowych znacząco ograniczyła możliwość żeglugi w północno-zachodniej części Morza Czarnego,

Blokada Morza Czarnego ma z rosyjskiego punktu widzenia strategiczne znaczenie, pozbawiając Ukrainę zdolności do dalszej obrony.

wprowadzając faktyczną blokadę morską Ukrainy. Wkrótce po rozpoczęciu inwazji Rosja całkowicie zamknęła tę część akwenu, deklarując, że wszelkie znajdujące się tam statki, w tym cywilne, zostaną uznane przez nią za zagrożenie terrorystyczne⁴. Trwająca od tamtej pory blokada Morza Czarnego, w szczególności morskiego szlaku handlowego prowadzącego do ukraińskich portów na jego północnym

wybrzeżu, ma z rosyjskiego punktu widzenia strategiczne znaczenie, pozbawiając Ukrainę zdolności do dalszej obrony. Uniemożliwia jej pozyskiwanie uzbrojenia i surowców energetycznych drogą morską, zmuszając do korzystania jedynie ze szlaków lądowych. Uderza ponadto bezpośrednio w fundamenty ukraińskiej gospodarki⁵, która jest uzależniona od dostępu do portów czarnomorskich – przed wojną aż 2/3 jej eksportu (o wartości ponad 45 mld dol.) odbywało się właśnie drogą morską.

Dzięki blokadzie Morza Czarnego Rosja zyskała również dodatkowe instrumenty umożliwiające jej czerpanie politycznych i finansowych korzyści. Pozbawienie Ukrainy, jednego z najważniejszych na świecie producentów zbóż⁶, możliwości korzystania z morskiego szlaku handlowego pociągnęło za sobą ryzyko kryzysu żywnościowego. Rosja starała się tę groźbę oportunistycznie wykorzystać do wymuszenia na UE i USA – pod przykrywką umowy zbożowej – odstępowania od sankcji nałożonych na własny sektor rolniczy i bankowy oraz do umocnienia swoich wpływów w państwach Globalnego Południa⁷. Postanowienia umowy zakładające udział Rosji w nadzorze nad statkami handlowymi płynącymi do lub z ukraińskich portów przyznawały jej faktyczne prawo kontroli zarówno samego szlaku, jak i tranzytu przez cieśniny tureckie, a jednocześnie – możliwość sabotowania porozumienia poprzez opóźnianie inspekcji⁸. Tym samym

Postanowienia umowy zbożowej przyznawały Rosji faktyczne prawo kontroli tranzytu przez cieśniny tureckie.

¹ D. Szeligowski, *Porozumienie w sprawie odblokowania eksportu ukraińskiego zboża*, „Komentarz PISM”, nr 108/2022, 25 lipca 2022 r., www.pism.pl.

² *Britain warns Russia may start targeting civilian ships*, Reuters, 25 lipca 2023 r., www.reuters.com.

³ *Ukraine cargo insurance policy suspended after Russia quits grain deal - Marsh*, Reuters, 18 lipca 2023 r., www.reuters.com.

⁴ *Russian Forces Seize Port of Berdyansk*, „The Maritime Executive”, 27 lutego 2022 r., <https://maritime-executive.com>.

⁵ D. Szeligowski, *Gospodarczy wymiar rosyjskiej inwazji na Ukrainę*, „Komentarz PISM”, nr 74/2022, 31 marca 2022 r., www.pism.pl.

⁶ *Ukraine agriculture exports – what is at stake in the light of invasion?*, S&P Global, 7 marca 2022 r., www.spglobal.com.

⁷ J. Czerep, *Ławrow zakończył wizytę w Afryce*, „Komentarz PISM”, nr 109/2022, 29 lipca 2022 r., www.pism.pl.

⁸ *Inspections of Ukrainian grain ships halved since October*, AP, 20 stycznia 2023 r., <https://apnews.com>.

PISM STRATEGIC FILE

umowa zbożowa, poza objętym nią eksportem produktów rolnych, w praktyce pod auspicjami ONZ sankcjonowała nałożone przez Rosję morskie embargo na Ukrainę, zezwalając jej na jednostronną blokadę międzynarodowego szlaku morskiego.

Wycofanie się Rosji z umowy zbożowej i zapowiedź ponownego ustanowienia pełnej blokady morskiej Ukrainy są próbą politycznego i gospodarczego szantażu społeczności międzynarodowej wspierającej Ukrainę w obliczu inwazji. Z jednej strony jego celem jest dodatkowa presja na UE i USA w sprawie liberalizacji reżimu sankcyjnego, przede wszystkim wobec rosyjskiego sektora bankowego. Z drugiej strony jest on obliczony na destabilizację światowego rynku żywności, która w połączeniu z rosnącym eksportem rosyjskich produktów rolnych – sprzedaż zboża wzrosła o niemal 30% r/r – miałyby jeszcze bardziej umocnić pozycję Rosji w państwach Globalnego Południa, faktycznie uzależniając je od rosyjskich dostaw zboża. Propozycja Rosji dotycząca darmowych partii zboża dla wybranych państw afrykańskich, przedstawiona podczas szczytu Rosja–Afryka w Petersburgu w lipcu br., miała nie tylko wpisać się w te starania, ale również osłabić negatywną reakcję Globalnego Południa na ponowne ustanowienie blokady.

Umowa zbożowa, poza objętym nią eksportem produktów rolnych, w praktyce pod auspicjami ONZ sankcjonowała nałożone przez Rosję morskie embargo na Ukrainę.

Zagrożenia militarne ze strony Rosji

Rosja dysponuje dużymi siłami i środkami umożliwiającymi zakłócenia lub zablokowanie szlaków komunikacyjnych na Morzu Czarnym⁹. Dalsze decyzje Rosji w tej sprawie określać będą kalkulacje strategiczne i taktyczne. Biorąc pod uwagę jej zdolności i związane z nimi ryzyka, może ona rozważyć m.in. następujące opcje:

Sabotaż w portach

Rosja może przeprowadzić ataki na małą skalę dzięki obecności na miejscu agentury jej wywiadu. Znacznie większe szkody w porcie i jego infrastrukturze lub straty w statkach mogłyby wyrządzić operacja pływonurków Specnazu połączona z atakiem morskich dronów (Unmanned Surface Vehicle, USV). Ryzyko dla Rosji wiązałoby się z możliwym ujęciem sabotażystów i zebraniem szczątków USV oraz odpowiedzialnością, której w takim przypadku trudno byłoby zaprzeczyć.

Szersze zaminowanie akwenu

Rosja posiada na Morzu Czarnym silne zgrupowanie okrętów podwodnych, zaminowała za ich pomocą część podejść do Odessy i może nasilić stosowanie tej taktyki¹⁰. Opcja ta może być preferowana ze względu na możliwość zaprzeczania odpowiedzialności za ewentualne zatonięcie statku cywilnego. Jest niemal pewne, że w takim scenariuszu dezinformacja i dyplomacja Rosji próbowałyby obarczyć Ukrainę odpowiedzialnością za incydent lub serię incydentów.

Rosja posiada na Morzu Czarnym silne zgrupowanie okrętów podwodnych, zaminowała za ich pomocą część podejść do Odessy i może nasilić stosowanie tej taktyki.

Ataki torpedami i dronami morskimi

Rosja posiada nie tylko zgrupowanie okrętów podwodnych, ale może też mieć coraz więcej morskich dronów. Podobnie jak w przypadku min, ataki torpedami i USV pozwalałyby na zatopienie statku

⁹ H.I. Sutton, *Ways Russia Could Attack Merchant Ships If Black Sea Grain Initiative Ends*, „Covert Shores”, 10 lipca 2023 r., www.hisutton.com. Informacje o siłach Rosji na podstawie bazy danych na profilu *Russian Federation – Navy*, „Jane’s World Navies”, 14 lipca 2023 r., www.janes.com (subskrypcja).

¹⁰ Do skrytego minowana Rosja wykorzystuje okręty podwodne klasy Kilo, standardowo mogące zabrać w rejs z taką misją do 24 min. Flota Czarnomorska ma 6 lub 7 takich okrętów.

PISM STRATEGIC FILE

cywilnego. Wyborze przez Rosję takiej opcji może też sprzyjać utrudnione wykrycie, śledzenie i udokumentowanie ataku przez Ukrainę i jej partnerów.

Abordaż statków

Rosja może przejąć wybrany statek (lub statki) za pomocą abordażu ze śmigłowców lub okrętów. Ma do tego przeszkolone grupy Specnazu oraz większą liczbę jednostek patrolowych Floty i Straży Granicznej FSB. Urowadzony statek byłby zapewne przekierowany do Sewastopola lub Noworosyjska. Rosja mogłaby wówczas spreparować „dowody” na transport broni i wykorzystać to w swojej propagandzie. Taka operacja dawałaby jej też pole do negocjacji z władzami kraju bandery statku lub krajów pochodzenia załogi na temat warunków ich zwolnienia.

Rosja może przejąć wybrany statek (lub statki) za pomocą abordażu ze śmigłowców lub okrętów.

Ataki raketowe na statki

Marynarka Rosji posiada liczne okręty z rakietami przeciwokrętowymi i lądowe systemy obrony wybrzeża. Użycie obu typów platform wiąże się dla Rosji z wyższym ryzykiem śledzenia ataku przez środki rozpoznania i radary Ukrainy lub jej partnerów. Rosja może preferować wykorzystanie mobilnych wyrzutni na Krymie, ponieważ musiała już ograniczyć rejony operowania okrętów. Rozlokowane tam systemy raketowe Bal mogą razić okręty wzdłuż całego wybrzeża Ukrainy, a systemy Bastion – aż do wybrzeża Bułgarii i okolic Bosforu.

Ataki raketowe i dronów kamikadze na porty

Byłaby to w istocie kontynuacja nasilonych w lipcu br. ataków na Odessę. Część z nich prowadzą bombowce strategiczne z pociskami Ch-101, część wyrzutnie Iskander i Bastion/Onyks na Krymie, większość jednak – okręty z pociskami Kalibr na Morzu Czarnym i Morzu Kaspijskim. Rosja może też zwiększyć skalę nalotów dronami kamikadze Szahid-131/136 na cele w rejonie Odessy i Dunaju – obecnie startują one z Kraju Krasnodarskiego¹¹.

Ataki lotnicze

Od kwietnia 2022 r., z obawy o skuteczność obrony przeciwlotniczej Ukrainy, Rosja znacząco ograniczyła naloty na cele poza linią frontu. Nadal jednak dysponuje kilkuset nowoczesnymi samolotami (kilkudziesięcioma na Krymie), które mogą atakować porty i statki w całym regionie. W kontekście już nasilonych ataków raketowych i dronami Rosja może więc spróbować przełamać ograniczoną obronę przeciwlotniczą wokół Odessy.

Opcje odpowiedzi i potrzeby militarne Ukrainy

Ukraina ma obecnie ograniczone możliwości odstraszania i neutralizowania rosyjskich zagrożeń dla jej morskiego eksportu. Mogłyby zostać one poszerzone i wzmocnione wraz z dostarczeniem przez partnerów kolejnych systemów defensywnych i ofensywnych. Neutralizację wojskowych zagrożeń ze strony Rosji komplikuje dostępność sprzętu i czas potrzebny do zapełnienia istniejących luk w zdolnościach Ukrainy¹². Jej obecne i potencjalne zdolności odpowiedzi można sprowadzić do poniższych opcji:

Neutralizację wojskowych zagrożeń ze strony Rosji komplikuje dostępność sprzętu i czas potrzebny do zapełnienia istniejących luk w zdolnościach Ukrainy.

¹¹ Jesienią 2022 r. pierwsze ataki Szahidami na Odessę prowadzono z Krymu i z udziałem doradców z Iranu.

¹² M.A. Piotrowski, *Pomoc wojskowo-techniczna dla Ukrainy. Ocena potrzeb krótko- i średnioterminowych*, Raport PISM, grudzień 2022, www.pism.pl. Oceny zdolności Ukrainy za bazami danych na stronach „Jane’s Inventories” i „Jane’s Orbat”, www.janes.com (subskrypcja).

PISM STRATEGIC FILE

Obrona przed sabotażem

Ukraina może nadal posiadać pododdziały wojsk specjalnych i MSW do zwalczania sabotażystów w rejonach portów. Wydaje się mieć też skuteczny kontrwywiad. Siły te mogą być jednak poważnie zredukowane ze względu na ich intensywne wykorzystanie na froncie w ramach prowadzonej kontrofensywy¹³.

Okręty przeciwminowe

Ukraina dysponuje aktualnie tylko dwoma trałowcami minowymi zabezpieczającymi podejście do Odessy. Jednostki tej klasy mogą być niewystarczające i wymagać uzupełnienia przez partnerów Ukrainy szybkimi transferami podobnych okrętów (lub o większej wyporności) oraz dronami pływającymi do patrolowania i rozminowywania szlaków¹⁴.

Obrona przed USV

Dotychczasowym priorytetem państwa była zapewne obrona stałych portów niewielkiej floty i Straży Morskiej MSW Ukrainy, dlatego pozostaje niewystarczająca w przypadku szerszego wprowadzenia do walki kolejnych rosyjskich USV.

Ochrona statków

Ukraina nie dysponuje obecnie okrętami, które mogłyby stanowić stałą eskortę statków cywilnych na jej wodach terytorialnych. Nierealne jest też obsadzenie ich wszystkich ukraińskimi żołnierzami. Transfery dodatkowych śmigłowców wielozadaniowych pozwoliłyby jednak na szybkie reagowanie na próby przejścia przez Rosję pojedynczego okrętu cywilnego w pobliżu ukraińskich portów.

Obrona przeciwrakietowa

Ukraina nie może zapewnić takiej obrony statkom cywilnym i wszystkim swoim portom. Ma jednak pewne zdolności do obrony Odessy przed ograniczonymi atakami rosyjskich pocisków manewrujących i samolotów. Dla obrony samego miasta i portu Ukraina potrzebuje dodatkowych systemów radarowych oraz HAWK, NASAMS i IRIS-T. Potrzebne jej będą ponadto zestawy PAC lub SAMP-T do obrony przed pociskami balistycznymi Iskander-M i Kindżał¹⁵.

Dla obrony samego miasta i portu Ukraina potrzebuje dodatkowych systemów radarowych oraz HAWK, NASAMS i IRIS-T.

Obrona przed dronami kamikadze

Ukraina dobrze radzi sobie w skali całego kraju i w rejonie Odessy ze zwalczaniem rosyjskich dronów kamikadze (tzw. amunicji krążącej). Zagrożenie nimi może się jednak nasilić w przypadku ich zwiększonej produkcji przez Iran i Rosję (ew. też Białoruś), co wymagałoby od partnerów Ukrainy transferów dodatkowych zestawów mobilnych typu ZSU-23, Gepard lub Avenger.

¹³ Flota Ukrainy posiada obecnie trzy jednostki specjalne, w tym 801 Oddział Antydywersyjny w Mikołajowie. Podległa MSW Ukrainy Straż Morska posiada również trzy małe pododdziały.

¹⁴ Ukraina w lipcu br. otrzymała od Royal Navy dwa nowe okręty przeciwminowe klasy Sandown (obecnie znajdują się na Atlantyku), oczekuje na dostawę dwóch okrętów klasy Alkamaar z Holandii (nieznany jest termin ich przekazania) oraz kilkunastu różnej klasy dronów z Belgii, Holandii i Niemiec.

¹⁵ Bardziej celne, niszczące i skuteczne w rejonie Odessy były jak dotąd ataki pociskami balistycznymi Iskander-M i manewrującymi Onyks o specyficznych profilach lotu do celu. Były one do tej pory używane przez Rosję sporadycznie – potwierdzone ataki Onyksami miały miejsce tylko w maju 2022 r. i lipcu 2023 r.

PISM STRATEGIC FILE

Rażenie okrętów i portów Rosji

Ukraina na początku sierpnia br. zademonstrowała swoje możliwości zatopienia okrętów wojсковych i tankowców Rosji za pomocą USV, są to jednak zdolności asymetryczne i wciąż improwizowane. Obecnie ma tylko prototypowy zestaw obrony wybrzeża Neptun o zasięgu 300 km (to nim zatopiono krążownik Moskwa) oraz 2–3 zestawy HCDS/Harpoon o zasięgu 120 km. Oba systemy ograniczyły operacje okrętów Rosji, wymagają jednak pilnego uzupełnienia o systemy większego zasięgu, np. pociski manewrujące typu NSM lub RBS-15 o zasięgu 200 km. Ich uzupełnieniem przy rażeniu celów naziemnych powinny być kolejne pociski Storm Shadow/SCALP, podobne do nich niemieckie Taurus i amerykańskie pociski balistyczne ATACMS¹⁶.

Ukraina na początku sierpnia br. zademonstrowała swoje możliwości zatopienia okrętów wojсковych i tankowców Rosji za pomocą USV, są to jednak zdolności asymetryczne i wciąż improwizowane.

Samoloty wielozadaniowe

Ukraina w ciągu kilku miesięcy stanie w obliczu całkowitej degradacji jej parku radzieckich samolotów. Priorytetową potrzebą Ukrainy są następcy maszyn MiG-29, które obecnie zwalczają samoloty, drony i pociski manewrujące Rosji, sporadycznie także wykonują ataki na cele naziemne (tu wykorzystywane są jeszcze bombowce Su-24 i samoloty wsparcia Su-25). Przebrowienie Ukrainy w maszyny F-16 lub Gripen spodziewane jest dopiero w 2024 r., co czyni jeszcze pilniejszym przekazanie jej pocisków ofensywnych lub uzbrojonych USV i UAV.

Przebrojenie Ukrainy w maszyny F-16 lub Gripen spodziewane jest dopiero w 2024 r., co czyni jeszcze pilniejszym przekazanie jej pocisków ofensywnych lub uzbrojonych USV i UAV.

Inicjatywy międzynarodowe

W obliczu rosyjskiego szantażu społeczność międzynarodowa podjęła szereg starań na rzecz utrzymania umowy zbożowej. Sekretarz Generalny ONZ António Guterres zaproponował kompromis w sprawie rosyjskich żądań liberalizacji sankcji wobec tamtejszego sektora bankowego, polegający na stworzeniu specjalnego mechanizmu płatności z pominięciem międzynarodowego systemu płatniczego SWIFT¹⁷. W poszukiwaniu kompromisu zaangażował się również prezydent Turcji Recep Tayyip Erdoğan, który z jednej strony wezwał Rosję do powrotu do porozumienia, a z drugiej zaapelował do UE i USA o rozważenie rosyjskich żądań¹⁸.

Wysoki Przedstawiciel UE ds. Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa Josep Borrell zapowiedział wsparcie dla działań ONZ i Turcji na rzecz reaktywacji umowy. Zadeklarował ponadto dodatkową pomoc UE dla Ukrainy w eksporcie produktów rolnych w ramach korytarzy solidarnościowych – alternatywnych szlaków lądowych prowadzących do portów europejskich, m.in. w Polsce i Rumunii¹⁹. W tym kontekście Litwa zaproponowała większe wykorzystanie portów w państwach bałtyckich. Ukraińskie władze są też zainteresowane szerszym dostępem do portów w Niemczech, Holandii, Chorwacji, Włoszech i Słowenii²⁰. Wykorzystanie szlaków handlowych wiąże się jednak z dodatkowymi kosztami transportu, które

Większe wykorzystanie szlaków lądowych do eksportu ukraińskiego zboża wiąże się z dodatkowymi kosztami transportu, co przełożyłoby się na dalszy wzrost cen zboża na światowych rynkach.

¹⁶ M.A. Piotrowski, *Luka w zdolnościach raketowych Ukrainy*, „Biuletyn PISM”, nr 94 (2715), 13 lipca 2023 r., www.pism.pl.

¹⁷ *UN chief regrets Russia's decision to withdraw from grain deal*, UN News, 17 lipca 2023 r., <https://news.un.org>.

¹⁸ *Turkey's Erdogan emphasises importance of grain deal in Putin call*, Reuters, 2 sierpnia 2023 r., www.reuters.com.

¹⁹ *"We Can Get Russia to Resume Its Participation in Grain Deal With Unified Voice." Column of EU Top Diplomat*, „European Pravda”, 2 sierpnia 2023 r., www.eurointegration.com.ua.

²⁰ *EU has no easy options to help Ukraine shift its grain*, „Politico”, 27 lipca 2023 r., www.politico.eu.

PISM STRATEGIC FILE

prawdopodobnie musiałyby pokryć UE, co przełożyłoby się na dalszy wzrost cen zboża na światowych rynkach. Ponadto infrastruktura transportowa i przeładunkowa w państwach sąsiadujących z Ukrainą oraz przepustowość przejść granicznych wciąż są niewystarczające do przejścia całości eksportu drogą morską.

Zarówno ułatwienia w eksporcie ukraińskiego zboża drogą lądową, jak i ewentualna reaktywacja umowy zbożowej nie rozwiązują problemu, jakim jest rosyjska blokada Morza Czarnego.

Zarówno ułatwienia w eksporcie ukraińskiego zboża drogą lądową, jak i ewentualna reaktywacja umowy zbożowej pomogą ograniczyć ryzyko kryzysu żywnościowego i przyniosą dodatkowe dochody do ukraińskiego budżetu. Oba mechanizmy mają jednak tylko przejściowy charakter i nie rozwiązują problemu, jakim jest rosyjska blokada Morza

Czarnego, ledwie doraźnie łagodząc jego skutki. Żaden z nich nie stanowi skutecznej odpowiedzi na embargo morskie, które Rosja faktycznie nałożyła na Ukrainę. Co więcej, reaktywacja umowy zbożowej ponownie dałaby Rosji możliwość kontroli żeglugi handlowej do lub z ukraińskich portów, a tym samym – dalszego sabotażu ukraińskiego eksportu.

Rozwiązaniem systemowym mogłoby być powołanie międzynarodowej koalicji ds. konwojowania statków handlowych zmierzających do ukraińskich portów czarnomorskich, złożonej z państw żywotnie zainteresowanych wznowieniem handlu morskiego z Ukrainą oraz (lub) tych jej partnerów, którzy posiadają odpowiednie siły i środki. Do wykorzystania pozostaje szereg elastycznych opcji i ich kombinacji, od symbolicznej ochrony statków przez oflagowanie ich nowymi banderami (np. bliskiego partnera Ukrainy), rozmieszczenie na ich pokładzie uzbrojonych żołnierzy, po organizację regularnych patroli i eskortę statków handlowych przez okręty wojenne koalicji. Istnieje wiele precedensów takich operacji, np. misje antypirackie i antyterrorystyczne z ostatniej dekady oraz liczne misje zainicjowane jednostronnie przez USA w Zatoce Perskiej od okresu „wojny tankowców” (towarzyszącej wojnie Iranu z Irakiem).

Rekomendacje

Rosja intencjonalnie pozbawia światowe rynki dostępu do ukraińskiej produkcji rolnej, co skutkuje wzrostem cen żywności, wywiera presję na państwa Globalnego Południa oraz pozwala rosyjskim firmom z sektora rolnego czerpać dodatkowe korzyści finansowe. Utrzymując blokadę morską Ukrainy, systematycznie zwiększa jednocześnie koszt międzynarodowej pomocy dla niej – bieżącej na

Utrzymując blokadę morską Ukrainy, Rosja systematycznie zwiększa koszt międzynarodowej pomocy dla niej.

rzecz utrzymania stabilności makroekonomicznej i przyszłej – w zakresie powojennej odbudowy kraju²¹. Rosja ponadto jednostronnie dopuściła się blokady międzynarodowego szlaku morskiego, naruszając międzynarodowe prawo morza, co może zostać powtórzone przez Chiny na Morzu Południowochińskim lub Iran w Zatoce Perskiej.

W tej sytuacji celem społeczności międzynarodowej powinno być pełne odblokowanie i zabezpieczenie morskiego szlaku handlowego prowadzącego do Odessy i okolicznych ukraińskich portów na północnym wybrzeżu Morza Czarnego. By tego dokonać, państwa wspierające Ukrainę i te, które są zainteresowane wznowieniem lub kontynuacją z nią handlu, mogą sięgnąć po szereg instrumentów polityczno-prawnych, gospodarczych i militarnych:

- Warunkiem niezbędnym jest pomoc Ukrainie w stworzeniu skutecznego systemu wielowarstwowej i zintegrowanej obrony przeciwlotniczej oraz przeciwraкетowej wokół portów czarnomorskich i dunajskich, chroniącego infrastrukturę przed rosyjskimi atakami z powietrza. Wymaga to przekazania Ukrainie dodatkowych systemów radarowych,

²¹ D. Szeligowski, *W kierunku odbudowy Ukrainy*, „Biuletyn PISM”, nr 34 (2655), 28 marca 2023 r., www.pism.pl.

PISM STRATEGIC FILE

zestawów przeciwrakietowych i przeciwlotniczych oraz zestawów mobilnych do zwalczania dronów.

- Poza wsparciem bieżącym, rozpoznaniem i świadomością sytuacyjną w regionie partnerzy Ukrainy powinni planować długofalowe odbudowanie jej zdolności do samodzielnej obrony i ochrony komunikacji morskiej. Kluczowe pozostają transfery dla Ukrainy jednostek rozminowania i zwalczania okrętów podwodnych, dronów różnych klas i typów, śmigłowców dla sił specjalnych i straży wybrzeża. Nie mniej istotnym dopełnieniem zdolności Ukrainy powinny być także systemy obrony wybrzeża dalszego zasięgu oraz wielozadaniowe samoloty, w tym z pakietami uzbrojenia do zwalczania celów nawodnych i podwodnych.
- Społeczność międzynarodowa powinna jednocześnie wywierać presję dyplomatyczną na Rosję, starając się powstrzymać ją od ataków na statki handlowe płynące do (z) ukraińskich portów, podkreślając, że zgodnie z prawem międzynarodowym przedmiotem ataku może być jedynie cel o charakterze wojskowym. W przypadku statków handlowych wszystkich bander usiłujących przełamać blokadę morską ewentualny atak musi być poprzedzony próbą zatrzymania. Naruszenie tej normy międzynarodowego prawa konfliktów zbrojnych na morzu powinno skutkować późniejszą odpowiedzialnością karną dowódców rosyjskich okrętów i kadry oficerskiej.
- Presja dyplomatyczna powinna także zmierzać do wymuszenia na Rosji zaprzestania ataków rakietowych na ukraińską infrastrukturę portową. Z uwagi na znaczenie szlaku morskiego na Morzu Czarnym dla sytuacji na światowym rynku żywności istnieje szansa na zbudowanie szerokiej międzynarodowej koalicji złożonej z UE, USA, innych partnerów wspierających Ukrainę, wraz z państwami Globalnego Południa²².
- Państwa wspierające Ukrainę powinny zorganizować kampanię informacyjną skierowaną do Globalnego Południa i Chin, przedstawiając rosyjskie cele strategiczne związane z blokadą Morza Czarnego i próby ich osiągnięcia w postaci dążenia do wywołania kryzysu żywnościowego.
- Możliwe jest również zainicjowanie rozmów zainteresowanych państw i partnerów Ukrainy na temat zawiązania międzynarodowej „koalicji chętnych” dla ochrony statków handlowych płynących do (z) portów czarnomorskich. W dyskusjach o takiej operacji wskazane jest założenie jej stopniowości, od oflagowania nowymi banderami statków po koalicyjne patrole i eskortę na Morzu Czarnym.
- Istotne będzie ponadto wypracowanie międzynarodowego mechanizmu ubezpieczeń dla statków handlowych płynących do (z) ukraińskich portów czarnomorskich i dunajskich, jako że w związku z rosyjskimi groźbami ataków na statki prywatni ubezpieczyciele niechętnie będą oferować stosowne polisy. Odpowiedni mechanizm mógłby powstać przy zaangażowaniu Banku Światowego oraz (lub) Europejskiego Banku Odbudowy i Rozwoju i uzupełniać krajowy fundusz ubezpieczeniowy powołany w analogicznym celu przez ukraiński rząd w lutym br.
- W sytuacji rosyjskich ataków na statki handlowe płynące do (z) ukraińskich portów, bądź kontynuacji ataków rakietowych na ukraińską infrastrukturę portową, UE i USA powinny rozważyć rozszerzenie zakazu korzystania z europejskich portów na wszystkie jednostki zmierzające do (z) Rosji, niezależnie od ich bandery. Mogłyby ponadto rozszerzyć sankcje finansowe przeciw Rosji, wykluczając z międzynarodowego systemu płatniczego SWIFT kolejne rosyjskie banki oraz wprowadzając dla zachodnich operatorów zakaz transakcji z nimi.

²² J. Czerep, *Znaczenie afrykańskiej misji do Ukrainy i Rosji*, „Biuletyn PISM”, nr 82 (2703), 28 czerwca 2023 r., www.pism.pl.